

Heulen met de vijand: mannen en de vrouwenbeweging

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Nr. 43 • okt 2005

Mannen en feministen. Het cliché wil dat ze elkaar haten. De werkelijkheid zit iets complexer in elkaar. Tijdens het feminisme van de tweede golf (jaren '70) lag de samenwerking met mannen moeilijk. Vanuit de overtuiging dat het feminisme een strijd voor en door vrouwen moest zijn. Vandaag gaan er steeds meer stemmen op tot samenwerking.

Mede dankzij de strijd van de tweede golfers staan vrouwen en mannen vandaag in een heel andere verhouding dan in de jaren '70. Vrouwen- en mannenrollen krijgen een nieuwe invulling. Velen vinden dat mannen en vrouwen samen aan de kar moeten trekken voor een evenwichtige taakverdeling. Anderen vrezen dat vrouwen opnieuw aan het kortste eind zullen trekken als er geen aparte vrouwenbeweging is die hierover waakt.

In deze Factsheet vatten we de veranderende houding tegenover mannen binnen de vrouwenbeweging samen en zetten we een aantal argumenten pro en contra samenwerking op een rij.

Feminisme en mannen

IN DEN BEGINNE

Tijdens de begindagen was een aparte vrouwenbeweging zonder de medewerking van mannen vanzelfsprekend. Om te kunnen emanciperen en hun ideeën en strijdpunten op een rij te krijgen was het voor eerste en tweede golfers noodzakelijk om mannen te weren in hun prille organisaties. Mannen en vrouwen stonden toen nog in heel andere verhoudingen tegenover elkaar. Vele eisen van toen lijken vandaag vanzelfsprekend, maar begin jaren '70 golden ze nog als revolutionair en vaak ook shockerend.

Terugkijkend vinden we een aantal gegronde motivaties terug voor het separatisme van die jaren. Het feministische gedachtegoed stond nog in de kinderschoenen en moest volop de kans krijgen te *groeien*. Enkel in de afwezigheid van mannen konden vrouwen zich vrij genoeg voelen om na te denken over de aard van vrouwenonderdrukking en de middelen tot emancipatie.

Het was ook belangrijk om dit *samen met andere vrouwen* te doen. Het 'wij-gevoel' is een belangrijke motor bij elke beweging.

Bovendien was het vormen van aparte groeperingen waar mannen

geen toegang toe kregen in die tijd op zich al *revolutionair*. Het bracht in bepaalde kringen een *shokeffect* teweeg dat de aanzet gaf tot het nadenken over de positie van de vrouw.

Op die manier wilde men een brede *politieke basis* creëren om de vrouwenonderdrukking aan te klagen en te counteren.

ALLEMAAL LESBIES!

De oorspronkelijke reflex tot separatisme ontaardde in bepaalde kringen tot splinterbewegingen die alle contact met mannen verketterden. Deze radicaal feministes beschouwden mannen als de aartsvijand. Zij waren ervan overtuigd dat het in de aard van mannen lag om vrouwen te onderdrukken. Dit proberen te veranderen vonden zij een verloren zaak. Ontsnappen aan vrouwenonderdrukking kon voor hen alleen maar als men zich van elk contact met mannen onttreedde. In de jaren zeventig groeide in die radicale kringen de idee van politiek lesbianisme. Lesbisch zijn was voor deze vrouwen een politieke keuze vanuit het geloof in separatisme en niet vanuit seksuele voorkeur. Hun feministisch utopia was een samenleving zonder mannen. Alleen in zo'n samenleving zouden vrouwen werkelijk vrij kunnen zijn van onderdrukking. Hoewel dit een relatief beperkt en tijdelijk fenomeen was, bepaalt deze radicale visie nog steeds het clichébeeld van de feministe als fanatieke mannenhaatster.

DENKEN OVER MANNEN

De meeste feministes gingen niet zover. Toch worstelden velen met hun relaties met mannen. Als feministen analyseerden zij hoe mannen als groep vrouwen onderdrukken en hoe diep deze onderdrukking verankerd was/is in de sociale organisatie van onze maatschappij. Tegelijkertijd probeerden zij een *modus vivendi* te vinden om om te gaan met de individuele mannen in hun omgeving: hun bazen, hun collega's maar ook hun vaders, broers, partners en zonen.

Vele feministische moeders uit de jaren '70 stelden zich bijvoorbeeld vragen bij de opvoeding van hun zonen: hoe voed ik mijn zoon op tot niet onderdrukkende man, hoe behoed ik hem voor de verlokkingen van de patriarchale maatschappij?

Het denken over mannen leverde een aantal dilemma's op voor feministes. Simplificerend komt het hierop neer. Mannen kunnen twee houdingen aannemen tegenover onderdrukking. Ofwel zijn ze *onderdrukkers*: ze onderdrukken vrouwen of profiteren op zijn minst van de vrouwenonderdrukking. Vertrekkend vanuit dit perspectief vinden vele feministes dat het vooral zaak is vrouwen te versterken. Hen te leren de mechanismen van deze onderdrukking te zien, te erkennen en vooral te counteren. De meeste feministes kozen en kiezen ervoor om hun tijd en energie vooral in vrouwen te steken. Eerder dan te proberen mannen te veranderen zodat ze vrouwen gelijke kansen geven, wil de vrouwenbeweging vrouwen veranderen om gelijke kansen te nemen. Vandaar de veel gehoorde slogan: de vrouwenbeweging is er voor en door vrouwen.

Ofwel worden mannen *ook onderdrukt*: ze hebben net zoals vrouwen last van de sekserollen die ze opgedrongen krijgen. Vele feministes zijn argwanend tegenover deze stelling. Als mannen ook slachtoffer zijn, wie is dan de oorzaak? Hoe kan je vechten tegen een onzichtbaar systeem? Bovendien, zo repliceerden feministes terecht, gaat onderdrukking over een groep die door een andere groep onderdrukt wordt. Aan het einde van het verhaal worden mannen als groep niet onderdrukt door mannen. Ondanks alle goede intenties en mogelijke reële discriminaties blijft elke man lid van een bevoorrechte groep.

Sterk veralgemenend kunnen we zeggen dat feministes vandaag vinden dat *mannen als groep vrouwen onderdrukken* en niet omgekeerd. Hiermee wordt bedoeld dat (1) in de huidige samenleving mannen *meer voordelen* genieten dan vrouwen en (2) dat ze deze voordelen krijgen enkel en alleen *omdat ze man zijn*. We leven m.a.w. nog steeds in een patriarchale maatschappij. Zonder daarbij uit te sluiten dat individuele mannen ook slachtoffer kunnen zijn van bestaande rollenpatronen.

De houding die feministes daar tegenover aannemen kan heel verschillend zijn. Sommigen vinden dat mannen en vrouwen beter hun eigen strijd voeren (al dan niet met wederzijds begrip en sympathie), anderen vinden dat mannen en vrouwen beter de krachten kunnen bundelen om samen een nieuwe maatschappelijke orde te creëren.

MANNENBEWEGING

Mannen worden dan wel niet als mannen onderdrukt, ze kunnen wel te lijden hebben onder bestaande rolpatronen. Hoewel vele feministes dit erkennen, vinden ze het meestal niet hun taak om als zorgzame moeders zich opnieuw te gaan ontfermen over de mannen. Mannen moeten maar hun eigen boontjes te doppen. Als feministen wilden vrouwen zich vooral bezighouden met vrouwen. Onder andere als reactie hierop ontstond een aparte mannenbeweging.

Mannelijke sympathisanten van de vrouwenbeweging in de jaren '70 groepeerden zich (vooral in Amerika, Groot-Brittannië en in mindere mate ook in Nederland) in mannengroepen. Er waren drie grote redenen tot groepsvorming¹: (1) om actie te ondernemen tegen geïnstitutionaliseerde vrouwenonderdrukking; (2) om te onderzoeken op welke manier mannen te lijden hadden onder rigide sekstereotypering en (3) om te onderzoeken hoe zij als individuele mannen het onderdrukken van individuele vrouwen (hun partners, collega's, moeders, zussen) konden overstijgen in het dagelijkse leven.

Afhankelijk van het accent groeide dit uit tot verschillende stromingen die vaak mijlenver uit elkaar liggen. Zo zijn er heel wat mannenorganisaties vandaag die zich rondt tegen vrouwen kanten en wel heel erg ver van hun feministische roots verwijderd zijn. Binnen de huidige mannenbeweging onderscheidt Kimmel drie discours waarom mannen wel pro-feministisch zijn²

- (1) Vanuit de morele overtuiging dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn en dus gelijke rechten moeten krijgen;
- (2) Vanuit de overtuiging dat de vrouwelijke manier van zijn en handelen een wenselijke complementariteit vormt met de mannelijke manier van zijn en handelen in de publieke arena;
- (3) Vanuit de overtuiging dat de feministische idealen ook de situatie van mannen zal verbeteren.

KUNNEN MANNEN FEMINISTEN ZIJN?

Het engagement van mannen in de vrouwenbeweging is niet evident. Het blijft allemaal zeer dicht bij hun bed. Zich inzetten voor gelijke rechten tussen mannen en vrouwen betekent voor mannen afstand doen van een aantal van hun privileges als man. Dit heeft zo zijn gevolgen, ook op het individuele niveau.

Volgens Karen Offen³ is een feminist een vrouw of man die

- (1) de waarde erkent van de eigen vrouwelijke interpretaties van vrouwenervaringen en vrouwenlevens in het bepalen van hun maatschappelijk status in verhouding tot mannen
- (2) verontwaardigd is bij het zien van institutionele onrechtvaardigheid tegenover vrouwen als groep door mannen als groep in een bepaalde samenleving
- (3) wil meewerken aan het afschaffen van de onrechtvaardigheid door het afbouwen van ideeën, instellingen, gebruiken, macht of autoriteiten die de mannelijke voorrechten in standhouden.

¹ Meulenbelt, Anja, De ziekte bestrijden, niet de patient. Over seksisme, racisme en klassisme, Amsterdam: Sara/Van Gennep, 1985.p.181-201.

² Kimmel, Michael S., From "Conscience and Common Sense" to Feminism for Men": Profeminist Men's Rhetorics of Support for Women's Equality. In: Ewing, D. and Schacht, S.(ed), Feminism and Men, reconstructing gender relations, New York: New York University Press, 1998:p. 21 - 43.

³ Offen, Karen, Defining Feminism: A comparative Historical Approach.1988. In: Signs: Journal of Women in Culture and Society 14:119-57.

Uitgaande van deze definitie, zien we al snel wat de grootste hindernis vormt voor mannen om feministen te worden: het zijn geen vrouwen. Ze kunnen bijgevolg niet uitgaan van de eigen ervaring van onderdrukking als vrouw en ze behoren tegen wil en dank altijd tot het kamp van de onderdrukkers⁴

Mannen hebben het 'gendervoordeel', hierdoor worden de voordelen van het man-zijn onzichtbaar, evident. Alleen zij die onder een bepaalde categorie (gender, klasse, ras,...) worden gemarginaliseerd beseffen ten volle hoe machtig een categorie is wanneer die zich aan hen opdringt. Het erkennen en loslaten van het eigen gendervoordeel is moeilijk, maar niet onmogelijk.

Het mannenvraagstuk: willen/kunnen we samenwerken?

Dat er de jongste jaren meer stemmen opgaan voor de samenwerking met mannen heeft veel te maken met het verbreden van de feministische beweging naar meer diversiteit. Er gebeurt zeer veel (feministisch) onderzoek naar de gelijkenissen tussen gender- en andere vormen van onderdrukking gebaseerd op klasse, ras, handicap, seksuele geaardheid, inkomen,...

De resultaten van deze onderzoeken hielden veel witte, middenklasse feministen een spiegel voor: ook zij behoren soms tot de 'onderdrukkers' of minstens tot diegenen die genieten van de privileges van hun ras, afkomst,... Deze inzichten boden een nieuw perspectief op het mannenvraagstuk: als wij als witte vrouwen kunnen strijden voor en inzien hoe rassendiscriminatie werkt, waarom zouden mannen dan geen waardevolle strijdmakers kunnen zijn bij het bestrijden van vrouwendiscriminatie. Tegelijkertijd konden feministes door de samenwerking met andere bevrijdingsbewegingen nu meer begrip opbrengen voor de moeilijkheid om bepaalde 'vanzelfsprekende' privileges af te staan.

Dit betekent zeker niet dat alle feministes nu staan te trappelen om samen te werken met mannen. De weerstand is voor velen nog steeds erg groot. *Tegenstanders* vrezen ervoor dat de feministische man een wolf in schapenvacht is. Hij is onze vriend en bondgenoot maar in ruil daarvoor neemt hij opnieuw de plaats in die feministes met veel bloed, zweet en tranen hebben kunnen vrijwaren voor vrouwen. Er schuilt voor hen iets contradictorisch in het ijveren voor bijvoorbeeld meer participatie voor vrouwen en een man afvaardigen om dit principe te verdedigen.

Zij waarschuwen ook voor de ondermijnende kracht van al te veel begrip. Een te begripvolle en/of genuanceerde houding ondermijnt de daadkracht van een beweging, menen zij. Of zoals Renate Dorrestein het verwoordde: "Onder de mantel der liefde heeft zich nog nooit een revolutie afgespeeld"⁵.

Tegenstanders van samenwerking houden vast aan de slogan 'feminisme is er voor vrouwen en door vrouwen' en willen liever geen energie steken in mannen. De redenering luidt hier: laten we onze beperkte kracht en macht investeren in het verder helpen van vrouwen.

Voorstanders wijzen er dan weer op dat de energie die in mannen gestoken wordt niet noodzakelijk ten koste gaat van vrouwen. Geen man zal zich minder seksistisch gedragen als hij zich als man volledig afgewezen voelt.

Separatisme was een noodzakelijke eerste stap, zo vinden zij, maar nu moet de vrouwenbeweging de volgende stap nemen. Als de vrouwenbeweging enkel door

⁴ Wanhoop niet! In: *The Many Paths fo Feminism: Can Men Travel Any of Them?* vind je een aantal nuttige tips voor het creëren van een feministisch bewustzijn: (1) luister naar vrouwen om *de aard van vrouwenonderdrukking te doorgronden*. (2) durf jezelf in vraag stellen: op welke manier onderdruk ik persoonlijk en als man in het algemeen vrouwen? (3) Ga op zoek naar alternatieven in gedrag die niet onderdrukkend zijn voor andere groepen en tenslotte (4) ga op zoek naar manieren om de noden van vrouwen op dezelfde hoogte te plaatsen als de eigen noden.

Schacht, S and Ewing D, In *The Many Paths of Feminism: Can Men Travel Any of Them?*. In: Ewing, D. and Schacht, S.(ed), *Feminism and Men, reconstructing gender relations*, New York: New York University Press, 1998:p. 119 -146.

⁵ Dorrestein, Renate. De mythe van de mannen haat. In: Opzij, juli/augustus 1983, p.36-38

en voor vrouwen blijft zal ze nooit een reële bedreiging vormen voor de mannelijke dominantie.

Voorstanders van samenwerking vinden de participatie van mannen een noodzaak. Om werkelijke verandering te bewerkstelligen moet onze samenleving op totaal andere principes stelen. Dit betekent dat de bestaande principes niet langer beloofd mogen worden. Mannen en andere dominante groepen zullen nooit hun voorrechten afgeven zolang deze garanties bieden op de beste kansen in deze maatschappij. Om een samenleving te creëren op basis van gelijkwaardigheid moeten gelijkwaardige principes beloofd worden. Dit is iets wat vrouwen als groep per definitie niet alleen kunnen. Deze verandering moet samen met mannen bewerkstelligd worden.

Mannelijke bondgenoten, zo vinden voorstanders, kunnen ook een belangrijke link vormen tussen feministes en mannen als groep. Zij kunnen feministische ideeën bekender maken onder mannen. Zij hebben toegang tot omgevingen waar vrouwen geweerd worden en kunnen daar de feministische stem vertolken. Zij kunnen een rol spelen bij het vertalen van de feministische agenda in gevestigde machtsstructuren.⁶

Van vrouwenstrijd naar strijd voor gendergelijkheid⁷

FOCUS OP GENDER

In de loop der jaren is de focus van het feminisme (zeker in internationale context) verschoven. In het begin was men vooral bezig met het normeren van discriminatie op grond van sekse. Het wettelijk vastleggen van gelijkheid bleek al snel niet voldoende. De feitelijke ongelijkheid tussen mannen en vrouwen bleef hetzelfde ondanks alle wettelijke bepalingen van gelijkheid. Dit inzicht opende de weg naar een nieuwe aanpak. De introductie van het concept 'gender' legde de nadruk op de maakbaarheid van vrouwen- en mannenrollen en nam afstand van heel wat zogezegde vaste, biologische eigenschappen van mannen en vrouwen. Men ging nadenken over de manieren waarop sociale, culturele, economische en politieke contexten invloed hebben op de relaties tussen mannen en vrouwen en de rollen die ze vervullen in de samenleving.

Het besef dat, ondanks alle inspanningen en empowerment, de grotere structuren onaangetast bleven leidde tot de strategie van gendermainstreaming. Gendergelijkheid realiseren betekent immers op allerlei fronten tegelijkertijd werken. Deze aanpak wil de nadruk leggen op een nieuw partnerschap tussen mannen en vrouwen gebaseerd op het principe van gelijke macht en verantwoordelijkheid. En dit op verschillende niveaus: thuis, op de werkvloer en in nationale en internationale gemeenschappen. Het concept mainstreaming slaat op een horizontale aanpak: een genderperspectief inbrengen op elk domein en elk niveau.

Door deze focus op gender steeg ook de belangstelling voor de rol van mannen. Genderongelijkheid is niet het gevolg van biologische eigenschappen van individuele mannen, maar het resultaat van historisch gegroeide rollenpatronen die gebaseerd zijn op machtsrelaties tussen mannen en vrouwen. Die scheefgegroeide machtsrelaties laten hun sporen na in alle vormen van menselijk bewustzijn. Gendergelijkheid realiseren vereist dus diepgaande institutionele en attitude veranderingen van vrouwen én mannen.

De belangrijkste aanval op traditionele denkwijzen komt uit de vrouwenbeweging. Het in vraag stellen van traditionele vrouwenrollen en -beelden, het overhoop gooien van wat 'vrouwelijkheid' is en dergelijke meer, leidde uiteindelijk tot een zelfde vraagstelling

⁶ Schacht, S and Ewing D, In *The Many Paths of Feminism: Can Men Travel Any of Them?*. In: Ewing, D. and Schacht, S.(ed), *Feminism and Men, reconstructing gender relations*, New York: New York University Press, 1998:p. 119 -146.

⁷ Dit onderdeel is in grote mate gebaseerd op het zeer interessante artikel van Yarin Ertürk: Ertürk, Yakin. *Considering the role of men in gender agenda setting: conceptual en policy issues*. In: *Feminist Review* 78, 2004. p.3-21

bij mannen en mannelijkheid. Om gendergelijkheid te realiseren, zo klonk de conclusie, moeten we ook de concepten 'mannelijkheid' en 'man-zijn' herzien⁸, net zoals de vrouwenbeweging dat deed met 'vrouwelijkheid' en 'vrouw-zijn'.

ENKELE PROBLEMEN BIJ HET CONCEPT GENDER

Het getheoretiseer rond gender heeft geleid tot heel wat waardevolle inzichten. In de praktijk kampt de genderaanpak echter vaak met problemen. Genderidentiteiten zijn sociale constructies en kunnen *nooit* los gezien worden van de *sociale, culturele, historische, economische en politieke context*. Genderrelaties zijn een zeer complex netwerk van interconnecties tussen verschillende contexten. Omwille van de bruikbaarheid als analytische instrument worden bepaalde zaken vaak overgesimplificeerd. 'Gender' wordt vaak verkeerd gebruikt als een soort synoniem voor 'vrouwen' of om louter de verschillen tussen mannen en vrouwen te duiden. Door zo'n verarmd gebruik van het concept zijn twee belangrijke zaken niet langer zichtbaar:

- (1) De asymmetrische machtsrelaties tussen mannen en vrouwen
- (2) De pluraliteit van vrouwenbelangen

De genderaanpak is daarom zeker niet zonder gevaren. Soms zoekt zo'n aanpak erkenning voor het feit dat vrouwen verschillen van mannen zonder vragen te stellen bij het waarom van die verschillen. Er wordt in de aanpak van een probleem uitgegaan van de 'eigenheid' van mannen en vrouwen. (vb. vrouwen houden meer van de zachte aanpak, mannen houden meer van competitie; vrouwen zijn een makkelijker slachtoffer van geweld,...) Maar kunnen we de gemeenschappelijke noemer van 'vrouwelijkheid' of 'mannelijkheid' bepalen? En wat met de verschillen tussen vrouwen (of mannen) onderling?⁹ In het ergste geval kan zo'n genderaanpak zelfs leiden tot het verder marginaliseren van vrouwen. Werken aan preventie van seksueel geweld kan bijvoorbeeld niet herleid worden tot sleutelen aan veiligheid van vrouwen (straatverlichting, zelfverdedigingstechnieken, ..) zonder rekening te houden met de scheefgegroeide machtsrelaties tussen mannen en vrouwen.

Vooral in derde wereldlanden, waar patriarchale structuren meestal intact zijn, is dit gevaarlijk. De situatie van vrouwen en ongelijke machtsstructuren moeten eerst zichtbaar gemaakt worden. Om voldoende zichtbaarheid te krijgen moeten de ongelijke machtsverhoudingen benadrukt worden terwijl ze in het complexe genderdiscours juist vaak verloren gaan.

Tot slot

Bondgenootschap met mannen nastreven wil zeker niet zeggen dat vrouwgerichte acties niet langer nodig en/of wenselijk zijn. Het hoeft niet of te zijn. Vrouwen moeten blijvend versterkt worden om zelf de kracht te vinden om bestaande discriminaties in vraag te stellen en te verwerpen terwijl tegelijkertijd, samen met mannen, gewerkt moet worden aan het vervangen van patriarchale machtsverhoudingen en het realiseren van een nieuwe sociale orde.

Tot op vandaag is het de gewoonte aparte vrouwenwerkingen te realiseren binnen grotere bewegingen zoals bijvoorbeeld de vredesbeweging. De combinatie tussen een verticale (aparte vrouwengroepen) en horizontale (gendermainstreaming) werking lijkt in de praktijk nog maar het meest kans op succes te hebben.

Samensteller: Mieke Maerten

⁸ Deze groeiende aandacht voor de rol van mannen is op zich een goeie zaak. We moeten wel opletten dat aandacht voor mannelijkheid het discours niet gaat overheersen. Zoals Ertürk aanhaalt: "Het moet gendermainstreaming blijven en niet malestream." Ertürk, Yakin. *Considering the role of men in gender agenda setting: conceptual en policy issues*. In: *Feminist Review* 78, 2004. p 9.

⁹ Knelpunten in deze discussie vallen terug op het gelijkheid-verschil debat binnen het feminisme. Meer informatie over deze begrippen vind je in RoSa factsheet 17, Genderterminologie en RoSa factsheet 14: Feminisme en feministische stromingen.

Meer lezen

- DORRESTEIN, RENATE. De mythe van de mannen haat. In: Opzij, juli/augustus 1983, p.36-38
- DIGBY TOM, Men doing Feminism. New York, London: Routledge, 1998.
- ERTÜRK, YAKIN. *Considering the role of men in gender agenda setting: conceptual en policy issues*. In: Feminist Review 78, 2004. p 9.
- EWING, D. AND SCHACHT, S.(ed), Feminism and Men, reconstructing gender relations, New York: New York University Press, 1998.
- EWING, D. AND SCHACHT, S.(ED), Feminism with Men, Bridging the gender gap. Lanham:Rowman & Littlefield Publishers,2004.
- MEULENBELT, ANJA, De ziekte bestrijden, niet de patient. Over seksisme, racisme en klassisme, Amsterdam: Sara/Van Gennepe, 1985.p.181-201.
- PORTER DAVID, Between Men and Feminism. New York, London: Routledge, 1992.